

Оригиналан научни рад

UDK 314.117(497.16)
316.117:316.334.54(497.16)"1948/2011"
Original scientific work

Senta Jerković

**DEMOGRAFSKA TRANSFORMACIJA HISTORIJSKE JEZGRE
KOTORA OD PRIMARNOG U SEKUNDARNO STANOVANJE**

Izvod: Historijsko jezgro Kotor, u daljnjem tekstu *HJK* u posljednjih pola stoljeća prošlo je različite faze razvoja. U radu se razmatraju sociodemografske i funkcionalne promjene. Pored brojnih promjena u strukturi i funkciji, u ovom se radu govori o transformaciji *HJK* od primarnog u sekundarno stanovanje. Taj proces praćen je demografskim promjenama. Dosta dugo, od 1948. do 1991. godine, demografski razvoj historijske jezgre Kotor relativno se stabilno razvijao. Nakon 1991. godine, posebno nakon 2003. godine, došlo je do značajnih promjena u demografskom razvoju *HJK*. Demografski razvoj stagnira, a raste broj vikend stanova. U posljednjih nekoliko godina došlo je do značajnog utjecaja turizma na iskorištavanje stanova gdje su pojedini vikend stanovi prenamjenjeni za turistički smještaj. Danas historijska jezgra ima skoro podjednak broj stanova za stanovanje i vikend stanova, od kojih je svaki deseti prenamjenjen za turistički smještaj. Paralelno s tim produbljuju se migracijski procesi i *HJK* prešla je iz faze imigracije u fazu emigracije što je krajnje rezultiralo kontinuiranim padom broja stanovnika.

Ključne riječi: Historijsko jezgro Kotor (*HJK*), primarno i sekundarno stanovanje, demografske promjene.

Abstract: The historical nucleus of Kotor, hereinafter *HNK*, in the last half century has passed various stages of development. This paper examines the socio-demographic and functional changes, i.e. the transformation *HNK* from primary to secondary housing. This process of functional changes is accompanied by demographic changes. For a long time, from 1948 to 1991, the demographic development of the historic center of Kotor is relatively stable developed. After 1991, especially after 2003, there have been significant changes in the demographic development *HNK*. Demographic development has stagnated, and the number of weekend apartments has increased. In recent years there has been a significant impact on tourism exploitation of flats where some weekend flats converted for tourism accommodation. Today, the historical nucleus has almost an equal number of residential flats and cottage flats, where every tenth is renovated for tourist accommodation. In parallel, the migration processes have deepened and *HNK* moved from immigration phase to phase of emigration that is finally resulted with continuous population decline.

Key words: Historical nucleus of Kotor (*HNK*), primary and secondary housing, demographic changes.

Uvod

"Kulturno-istorijsko područje Kotora sadrži višeslojne vrijednosti. Njih najprije čine geografsko-ambijentalna svojstva kotorskog rukavca Boke Kotorske u kojoj su sjedinjeni brdsko zaleđe i duboko uvučen morski zaliv". Trouglasti oblik prostora Starog grada rezultat je prirodnih odrednica i mogućnosti smještaja samog naselja na tom prostoru. Milenijska aktivnost mnogih generacija ostavila je za sobom bogato nasljeđe "koje datira još od praistorije, preko tragova svih epoha i civilizacija, istorijskih dokumenata, brojnih primjeraka pokretne kulturne baštine, svjedoče da je ovo područje bilo važan kulturni, umjetnički i zanatski centar. Kulturne vrijednosti ovog područja bile su temelji kreativnog pokretanja regiona kroz mnoge vjekove". (Menadžment Plan, p. 46, 43). *HJK* je najveća najstarija očuvana i naseljena urbana cjelina u Crnoj Gori. Unutar gradskih zidina sačuvana je urbana matrica. U njoj dominira srednjovjekovni prostorni raspored sa ulicama i brojnim gradskim trgovima, na kojima su glavni urbanistički akcenti crkve, palače i trгови. Oko njih su grupirane insule sa građanskim kućama.

Ekonomskom valorizacijom povijesnog središta potaknuta je intenzifikacija njenog iskorištavanja. Budući je grad otvoreni prostorni sistem na kojeg djeluju unutarnji i vanjski čimbenici njegova je prostorna struktura stalno podložna promjenama, prouzročene spontanim procesima i/ili planskim mjerama (Vresk, p. 67). U povijesnim gradovima Evrope u kojima se razvija turizam, njihova središta se transformiraju brže od drugih dijelova grada. Ovaj se proces razvija i u *HJK*. U radu se posmatraju funkcije stanovanja i odmora, odnosno primarno i sekundarno stanovanje¹, te socijalno-prostorno, u užem smislu demografsko restrukturiranje. Kada se govori o sekundarnom stanovanju ključno je istaknuti „kako se radi o drugom stanu u posjedu nekog kućanstva“. Odnos primarnog i sekundarnog stanovanja upućuje na promjene u funkcionalno-prostornoj strukturi tj. promjene u načinu iskorištavanja gradskog prostora. Te promjene su praćene demografskom transformacijom. Socio-prostorni aspekt izučavanja stanovništva grada važno je jer je ono nosioc njegova razvoja i promjena u njegovoj prostornoj strukturi. Poznavanje prostornih procesa važno je za donošenje odgovarajućih planova razvoja. Takvi planovi podrazumijevaju uravnoteženost između valorizacije i iskorištavanja povijesnog središta, što je preduvjet održivosti tog prostora.

¹ Prema definicijama preuzetim iz Kaselj Peric, M., Galiot Kovačić, J. (2012) sekundarnim stanovanjem smatraju se stanovi za odmor koji se „isključivo koriste za odmor i rekreaciju, bilo privremeno ili više mjeseci u godini“; stanovanje na dvije adrese (ili više njih) čija je „pokretačka energija zadovoljstvo i užitak“; svi oblici „neprimarnog stanovanja“, odnosno svi oni oblici koji se realiziraju u „drugom stanu“, „drugoj kući“, ne u mjestu stalnog boravka i ne za stalno nego za povremeno stanovanje.

Cilj rada je utvrditi na koji se način ovaj proces odvija. Polazna hipoteza je da je rast sekundarnog stanovanja pokretač procesa transformacije HJK što je opet potaknuto turističkom aktivnošću. S teorijskog stanovišta, za prikaz cjelokupnog procesa ili njegovog određenog dijela, sve se više primjenjuje izrada modela, matematičkih ili dijagramskih (Getz, 1986). Uzimajući u obzir problem transformacije HJK od primarnog u sekundarno stanovanje kao dijela procesa koji se razvija unutar sistema grada, osigurani su osnovni uvjeti za izradu modela. Tako je u radu prikazan model transformacije HJK iz prostora primarnog u sekundarno stanovanje.

Kretanje stanovništva i domaćinstava u HJK

Kako je već spomenuto stanovništvo je nosilac razvoja grada i promjena u njegovoj prostornoj strukturi. Ovdje se prati *kretanje broja stanovnika u HJK* u drugoj polovini 20. i početkom 21. stoljeća. Kretanje stanovništva, njegov porast ili promjene u ukupnom broju stanovnika na određenoj teritoriji zavisi od prirodnih i migracijskih komponenti. Prirodna komponenta podrazumijeva rezultantu nataliteta i mortaliteta, dok migraciona iseljavanja i useljavanja stanovnika.

Objašnjavanje faktora koji utiču na kretanje stanovništva obično se traže u strukturi stanovništva: ekonomskoj, socijalnoj i dr. To znači da na natalitet i mortalitet djeluju biološki, društveni, urbani i drugi faktori posrednim putem. To je odraz kompleksnosti demografskog razvoja i njegova međuodnosa sa drugim posrednim i neposrednim čimbenicima.

Osamdesetih godina 20. stoljeća, potaknuti razvojem turizma otpočele su značajnije promjene u HJK. One se odražavaju u sljedećim kategorijama:

1. sociodemografskoj,
2. prostorno-funkcionalnoj.

U odnosu na Općinu Kotor, u kojoj je dinamika i struktura razvoja nakon devedesetih godina 20. stoljeća bila pozitivna, HJK doživljava kontinuiranu transformaciju i negativan populacijski trend. Te su se promjene odvijale znatno brže nego na užemu i prigradskom području. Upravo ovo je proces koji se u radu želi istaknuti i pojasniti.

Paralelno s kretanjem broja stanovništva, promjene se događaju i sa domaćinstvima. *Tako trend pada broja stanovnika prati raslojavanje domaćinstava.* Prosječan broj članova domaćinstava u promatranom periodu je opao s 3,2 na 2,7. U pojedinim vremenskim razdobljima dolazilo je do stanovitih pozitivnih pomaka. Brži indeks pada bilježi broj domaćinstava nego broj stanovnika. Razlozi za to su starenje stanovništva i nuklearizacija obitelji. Da bi se upotpunila saznanja o demografskim procesima, utvrđeni su natalitet i mortalitet analizom matičnih knjiga. Tako je određen i migracijski saldo za pojedina razdoblja.

Nakon Drugog svjetskog rata, demografski razvoj *HJK* prošao je kroz različite faze (MONSTAT, 2006, 2011):

1. od 1948. do 1971. godine broj stanovnika *HJK* je rastao,
2. nakon potresa iz 1979. godine, kada je *HJK* iseljena zbog obnove, uslijedio je pad broja stanovnika; od 1432 u 1971. godini do 1332 stanovnika u 1981. godini,
3. od 1971. do 1991. godine, dolazi do oscilirajućeg kretanja broja stanovnika, u kojemu se izmjenjuje rast i pad broja stanovnika,
4. od 1991. do 2011, dolazi do kontinuiranog pada broja stanovnika.

Broj stanovništva u 2011. godini iznosio 974 stanovnika, čime se približio broju stanovnika iz 1948. kada je *HJK* imala 871 stanovnika (Tabela 1).

Tabela 1. – Kretanje broja stanovnika i domaćinstava, te stanova u HJK od 1948. do 2011. godine

God.	Broj Stanovn.	Broj domaćinstava		Bazni indeksi		Broj stanova	Odnos broja stanova i domaćinst.
		Ukup.	Prosječan br. članova	Stanovn.	Domaćins.		
1948	871	307	2,9	-	-	-	-
1953	950	322	3,0	109,1	104,9	-	-
1961	1187	399	3,0	136,3	124,9	-	-
1971	1432	480	3,0	164,4	120,6	433	1,0
1981	1332	422	3,2	152,9	93,1	398	1,0
1991	1401	443	3,2	144,3	105,2	474	1,1
2003	1361	444	3,1	144,6	97,1	535	1,2
2011	974	361	2,7	117,6	71,4	633	1,8

Izvor: *MONSTAT, Popis stanovništva, Matične knjige*

Broj stanovnika, bez sagledavanja razvoja domaćinstava, nije dovoljan argument u sagledavanju formiranja demotipa. Tome doprinosi:

1. razvoj domaćinstava,
2. izmjene tipologije stanovanja,
3. migracijska obilježja,
4. socio-ekonomska transformacija.

U periodu od 1948. do 2011. godine, broj domaćinstava u *HJK* doživljava svojevrsnu transformaciju. Taj se proces odvijao različito u pojedinim vremenskim periodima, te se s obzirom na obilježja dijeli u tri etape:

1. od 1948. do 1991. godine; razdoblje primarnog stanovanja,
2. od 1991. do 2003. godine; razdoblje raslojavanja obitelji,
3. od 2003. do 2011. godine; vrijeme uspostavljanja novog međuodnosa između primarnog i sekundarnog stanovanja.

Prva faza, razdoblje primarnog stanovanja, najduže je trajala. Ona je trajala oko 40 godina. To je period u kojemu je prosječan broj članova obitelji, 3,2 imao najveću vrijednost. U ovoj fazi razvoja, sve do 1991. godine, indeks

broja članova obitelji rastao je paralelno sa indeksom broja stanovnika. U ovom razdoblju broj domaćinstava odgovarao je broju stanova.

Sve do 1981. godine indeks kretanja broja domaćinstava bio je ujednačen s indeksom broja stanovnika. Na kraju prve faze, lančani indeks broja domaćinstava i broja stanovnika pokazuje na nešto brži rast broja stanova od broja domaćinstava. Ovaj relativno ujednačen odnos, otvara pitanje da li se radi o pozitivnom socijalnom tradicionalnom održanju obitelji ili nekim drugim procesima. Pored dileme koja otvara ovo pitanje, pretpostavlja se da je utjecaj tradicije, ako nije u potpunosti utjecao, usporio je nuklearizaciju obitelji. Time se dosta dugo zadržao relativno visok i stabilan prosječan broj članova obitelji. Druga faza trajala je dvanaest godina, mnogostruko kraće od prve faze. To je razdoblje geopolitičkih promjena.

U posljednjoj etapi, u HJK dolazi do prodora turističkog smještaja. S obzirom na specifičnosti stanovanja, došlo je do formiranja tipologije turističkog smještaja, i to:

1. unutar primarnog stanovanja (obiteljski smještaj unutar domaćinstava),
2. unutar sekundarnog stanovanja (prenamjena vikend stanova u apartmanski turistički smještaj).

Tabela 2. – Tipologija stanovanja u HJK u 2011. godini prema broju stanova

Tip stanovanja	Ukupno	%
PRIMARNO (STALNO) STANOVANJE	361	100,0
obitelj koja nije uključena u turistički smještaj	320	88,7
obitelj koja je uključena u turistički smještaj	41	11,3
SEKUNDARNO STANOVANJE	272	100,0
vikend stanovanje	245	90,1
turistički smještaj	27	9,9

Izvor: MONSTAT, Turistička organizacija Kotora

Nakon 2011, od ukupno 361 obitelji, u 2014. godini, 41 obitelj ili svaka deveta obitelj, pružala je usluge turističkog smještaja. Transformacija unutar sekundarnog stanovanja također se odvija pod utjecajem turizma. Od ukupno 272 smještajne jedinice sekundarnog stanovanja, 27 stanova ili svaki deseti u 2014. godini prenamjenjen je za turistički smještaj. Od 2011. do 2014. godine, kapacitet turističkog smještaja izvan hotelskog smještaja je u kontinuiranom porastu. Njegove karakteristike su sljedeće (Turistička organizacija Kotora, 2014):

1. rast obiteljskog smještaja od 104 ležaja na 157,
2. rast prenamjene ležaja iznosio je od 30 na 76.

Iako se radi o malim vrijednostima rasta, a velikim socijalnim promjenama unutar obitelj HJK, indeks rasta obiteljskog smještaja je iznosio je 54,8%, a indeks rasta prenamjene sekundarnog stanovanja u turistički smještaj

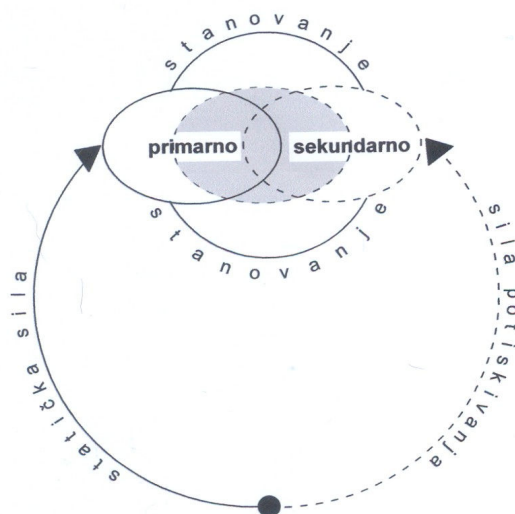
je iznosio 253,3%. Kapacitet *turističkog hotelskog smještaja* u 2014. godini iznosio je 282 ležaja, *turistički smještaj sekundarnog stanovanja (obiteljskog i apartmanskog)* je iznosio 237 ležaja. Tako je kapacitet hotelskog smještaja i smještaja unutar obitelji i vikend stanovanja skoro izjednačen.

Potaknuta tim promjenama, u trećoj fazi došlo je do liberalnih ekonomskih promjena, u kojoj je utjecaj turizma imao najveću ulogu. S time se otvorilo tržište nekretnina gdje je došlo do ubrzane prodaje stambenih i poslovnih objekata. Iako ova faza traje samo osam godina, promjene su se odvijale najbrže. Karakteristike toga procesa su:

1. nuklearizacija obitelji,
2. smanjenje prosječnog broja članova obitelji,
3. odnos broja obitelji i broja stanova se izjednačava,
4. uspostavljen je međudodnos primarnog i sekundarnog stanovanja,
5. prodobljuju se migracijski procesi.

Iako se dosta dugo zadržao tradicionalni oblik obitelji, nakon 2003. godine, došlo je do njegove transformacije. Na to ukazuje sljedeće:

1. prosječan broj članova obitelji opao je sa 3,2 na 2,7 članova,
2. broj stanova skoro je duplo veći od broja obitelji.

Slika 1. – Model transformacije HJK od primarnog u sekundarno stanovanje
(Izradio autor)

Transformacijom od primarnog i sekundarno stanovanje, trajno je izmjenjena sociodemografska struktura:

1. od 1971. do 1981. broj obitelji i broj stanova bio je izjednačen,

2. u 1991. godini svaka deseta obitelj imala je jedan objekt sekundarnog stanovanja, a u 2003. godini na svaku petu obitelj dolazi jedan objekt sekundarnog stanovanja,

3. obitelj koje je imala stalni boravak u 2011. broj stalnih objekata i broj stanova sekundarnog stanovanja skoro je izjednačen.

Ove promjene ukazuju da je *HJK* prošla tranzicijski sociodemografski proces. Zbog toga se može reći, da u *HJK* vladaju novi odnosi i procesi.

Na slici 1 također je i modelom je prikazan mehanizam transformacije *HJK* od primarnog u sekundarno stanovanje. On prikazuje funkciju stanovanja i njene komponente – primarno i sekundarno stanovanje, te promjene u njihovoj zastupljenosti u *HJK*.

Prikazane elipse predstavljaju funkcije primarnog i sekundarnog stanovanja, dok polukružnice označavaju sile i čimbenike koje utječu na promjene u zastupljenosti primarnog i sekundarnog stanovanja. Tako, funkcija primarnog stanovanja, prikazana punom crtom slabi, a sekundarnog, označena isprekidanom crtom jača. Pritom, statička sila arhitektonski i prostorno održava *HJK*, a dinamička sila potiče prodor sekundarnog stanovanja i potiskuje primarno. Središnja zatamnjena iscrtkana elipsa označava završen proces transformirane *HJK*.

Migracijska kretanja u *HJK*

Migracijska kretanja *HJK* odigrala su značajnu ulogu u dinamici kretanja i strukturi stanovništva. Izračunom *neto migracijskog salda* prate se migracijski trendovi i da li utječu pozitivno ili negativno na broj stanovnika (Breznik, Todorović, Lalović, 1975 str. 62). Tek nakon utvrđivanja *neto migracijskog salda*², dobio se cjelovit uvid u demografska kretanja u *HJK*. Do 2003. godini, u *HJK* oko 85% stanovništva živjelo je od rođenja (MONSTAT, 2005). To se pozitivno odrazilo na očuvanje kulture življenja domicilnog stanovništva.

² Tako je izvršena analiza matičnih knjiga rođenih i umrlih. Na osnovi toga i popisa stanovništva izrađena je analiza migracijskog salda u *HJK*, prema sljedećem modelu:

$$\bar{S} = P_n - P_0 - (N - M);$$

$$\bar{S} = \frac{S}{n}; \quad n \text{ broj godina od prvog do drugog popisa}$$

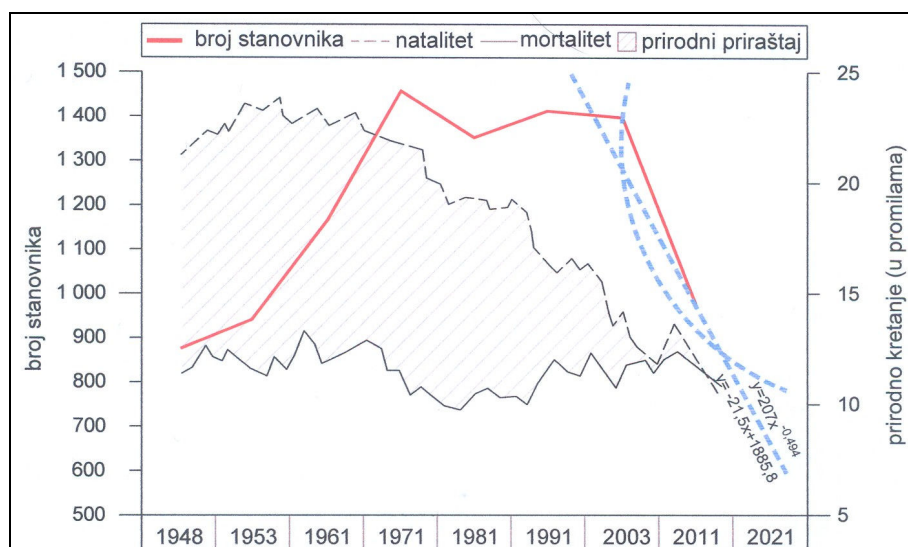
$$\bar{S} = \frac{S}{\bar{P}} \times 1000 \quad \text{pri čemu je } \bar{P} = \frac{P_0 + P_n}{2}$$

Budući se raspolagalo o podacima o ukupnom stanovništvu *HJK* u sedam sukcesivnih popisa stanovništva ($P_0 - P_n$), zatim podacima prirodnog priraštaja ($N - M$) za razdoblje između pojedinih popisa od 1948. do 2011, dobila se dinamika kretanja stanovništva, u kojima je uključen migracijski saldo. Tako se migracijski saldo ($S = I - E$) izračunao prema prikazanoj formuli.

Emigracijski procesi utjecali su na sociodemografsku transformaciju *HJK*. To se može vidjeti iz sljedećih veličina:

1. pada broja stanovnika,
2. formirana su dvojna domaćinstva: primarnog stanovanja, sekundarnog stanovanja,
3. sezonskog karaktera življenja i rada u *HJK*.

Ovim sociodemografskim promjenama *HJK* je dobilo nove karakteristike. Negativni populacijski procesi stanovništva u *HJK* otpočeli su osamdesetih godina 20. stoljeća. Od 1948. do 1971. godine, prirodni priraštaj stanovništva u *HJK* bio je pozitivan. Natalitet je bio veći od mortaliteta: natalitet je bio oko 28, a mortalitet je bio oko 11 promila. Pored pozitivnog prirodnog priraštaja, u istom vremenskom periodu, imigracijski tokovi bili su veći od emigracijskih. Na rast stanovništva utjecao je pozitivan migracijski saldo. To se odrazilo na relativno visoke stope rasta stanovništva od 1,7 do 2,8 posto godišnje. Nakon 1971. godine kretanje migracijski tokovi promijenili su demografsku sliku *HJK*.

Slika 2. – Prirodno kretanje stanovništva *HJK* od 1948. do 2011. godine

Od 1971. do 2011. godine obilježja tog procesa su sljedeća:

1. opadanje stope nataliteta,
2. negativan migracijski saldo,
3. pad broja stanovnika.

Od 1971. godine stope nataliteta se smanjuju, dok se stope mortaliteta bitno nisu mijenjale. Od 1971. do 1981. godine prirodni priraštaj je pozitivan, dok je pad broja stanovnika ispod razine mogućeg rasta koje je bilo moguće na osnovi prirodnog priraštaja (Tabela 3).

Tabela 3. – Neto migracijska kretanja u HJK od 1948. do 2011. godine

Godina	Broj stanovnika	Prirodni priraštaj	Stopa rasta (%)	
			Ukupna	Migracije
1948	871	-	-	-
1953	950	51	1,7	0,5
1961	1187	128	2,8	1,3
1971	1432	144	1,9	0,8
1981	1332	139	-0,7	-1,8
1991	1401	109	0,5	-0,3
2003	1361	66	-0,2	-0,6
2011	974	37	-4,1	-4,5

Izvor: MONSTAT, 2005, 2011, Matične knjige

To je period kada počinje iseljavanje stanovnika iz HJK. Vrijednost migracijskog salda je u tom vremenu negativna. Od 1981. do 1991, ponovno dolazi do rasta broja stanovnika. Ali, kada se uzme u obzir prirodni priraštaj, u ovom vremenskom razdoblju, negativni migracijski saldo se nastavio. To je zbog toga, što je migracijski saldo veći od mogućeg rasta na temelju prirodnog priraštaja koje je HJK u to vrijeme imala. Ovaj migracijski proces od 1991. do 2011. godine sve više produbljavao. U 2011. godini pad broja stanovnika je sve veći, uključujući negativan migracijski saldo. Karakteristike tog procesa su:

1. pad broja stanovnika,
2. negativan migracijski saldo,
3. transformacija HJK od imigracijskog u emigracijsko područje.

Time su se demografski procesi u HJK produbili. Ovaj migracijski proces u HJK pokazao je velike promjene koje su se događale u HJK. Iako se u ovim procesima radi o neto migracijskom saldu, proces transformacije se nakon 2011. godine može predvidjeti. Scenarij za ovu projekciju može se sa sigurnošću privatiti. Hipoteza za kretanje ukupnog broja stanovnika do 2021. godine uzela je u obzir dvije varijante:

1. pad broja stanovnika se nastavlja,
2. sekundarno stanovanje zadržava obiteljski karakter.

Migracijski saldo znači relativnu učestalost događaja preseljenja stanovništva izvan HJK. Sa demografskog stanovišta, uključujući demoekonomske procese, ovaj se proces može aproksimativno poistovjetiti sa aposteriornim vjerovatnoćama određenog migracionog događaja³. Njihova upotrebljivost u svrhu projiciranja budućih preseljavanja zavisi od toga koliko su stope stabilne ili promenljive u toku vremena. Proučavanje pomenutih procesa je značajno za rad na hipotezama o budućim migracijama, a u vezi s

³ U ovom slučaju to uključuje značajne prostorno-ekonomske procese, koji su se razvijali u HJK. Uzimajući u obzir rast djelatnosti, uključujući otvaranje novih, ovaj je proces složeniji nego što izgleda.

izrdom projekcija stanovništva *HJK*. Zbog specifičnosti transformacije *HJK*, u kojemu posebnu ulogu ima transformacija domaćinstava, problemi daljnjeg kretanja stanovništva i domaćinstava, postao je manje izvjestan. Ovaj je proces pod utjecajem i međuodnosom između stanovnika čije je stalno mjesto boravka *HJK* i onih stanovnika koje povremeno žive u svojim stanovima za privremeni boravak. Naime, u imeniocu prethodno navedenih obrazaca uzeto je stanovništvo sredinom perioda posmatranja, što u neku ruku znači da smo za osnovu merenja uzeli veličinu na koju utiče i veličina koja se meri (migracije su uticale i na broj stanovnika sredinom perioda posmatranja). to su stope migracija prihvaćene kao aproksimacije za aposteriorne verovatnoće.

Danas *HJK* razvila se u multifunkcionalnu urbanu cjelinu. Dok je od 1948. do 2003. godine *HJK* bila klasična urbana cjelina, kao što su to bile i druge slične historijske jezgre Evrope, situacija se nakon 2001. bitno promijenila. Ranije razmatranje demografskog razvoja, često su bile jednostrane, sužavajući njihov domet i opseg najčešće na parcijalne teme. Prodiranje i međuzavisnost demografskog i drugih područja omogućuju kompleksno sagledavanje socio demografskog razvoja. Postavlja se pitanje da li se u Kotoru razvio demotip i koje su njegove specifičnosti. Socioekonomske promjene Kotora izravno se odražavaju na demografski razvoj njegove historijske jezgre. Njegovim kontinuiranim usklađivanjem s ekonomskom strukturom, posebno s turizmom, ekonomsko-demografski međuodnos se produbljuje.

Zaključak

Postavljena hipoteza o transformaciji *HJK* odnosno funkcije primarnog u sekundarno stanovanje, kao i demografska transformacija je potvrđena. To je proces koji je bitno promijenio naseobinsku strukturu *HJK*, u kojemu su se konstituirali sljedeći procesi:

1. mehanizam razvoja,
2. međuodnos demografskog i sociogeografskog razvoja,
3. vjerovatnoća nastavka transformacije od primarnog u sekundarno stanovanje.

Navedeni procesi upućuju, da je utjecaj sekundarnog stanovanja osnovni pokretač ovog procesa. U prvoj fazi transformacije *HJK*, devedesetih godina dvadesetog stoljeća, sve do prvog desetljeća 21. stoljeća, transformacija *HJK* od primarnog u sekundarno stanovanje, je rezultat relativno pozitivnih društvenih procesa u kojemu je izmjena vlasničke strukture bila osnovni pokretač ove transformacije. Tako je bio izjednačen broj stanova za stanovanje i broj stanova namjenjen za odmor. Iako kategorija stanova za odmor pripada smještajnim vikend objektima, to je značajno utjecalo na sociogeografsko restrukturiranje u kojemu je funkcija stanovanja izjednačena sa funkcijom sekundarnog stanovanja. Kada je došlo do restrukturiranja objekata sekundarnog

stanovanja stanova za odmor, u turistički smještaj, potvrđena je interpretacija definicije o razgraničenju sličnosti i razlike između turizma i sekundarnog stanovanja. Tako je u HJK došlo do takve transformacije da je definiranje sekundarnog stanovanja između turizma i sekundarnog stanovanja veoma bliska veza, u kojemu turizam postaje glavni pokretač sociogeografskog restrukturiranja HJK. Dugoročno gledano, to je proces koji se sve više produbljuje u kojemu turizam preuzima transformirajuću ulogu u daljnjem razvoju HJK.

LITERATURA I IZVORI

- Breznik, D. (1980). *Demografija – analiza, metode i modeli*. Beograd: Naučna knjiga
- Breznik, D., Todorović, G., Lalović, M. (1975). *Metode demografske analize migracije*. Beograd: Centar za demografsko istraživanje, Institut društvenih nauka
- Getz, D (1986): Models in Tourism planning, *Tourism Menagement* (7), 21-32.
- Kaselj Perić, M., Galot Kovačić, J. (2012). Život na dvije lokacije: «osjećaj mjesta» i kako povezati stari i novi dom, *Etnološka istraživanja* (17), 241-257.
- MONSTAT (2005). Popis stanovništva, domaćinstva i stanova u 2003. godini, Migraciona obilježja, Podgorica.
- MONSTAT (2011). Prvi rezultati stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori, Podgorica.
- MONSTAT (2006). Uporedni pregled domaćinstava i stanova iz 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991 i 2003, 10, Podgorica.
- Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture (2007): Menadžment Plan prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora, Kotor, str. 46, 43
- TOK (1999-2014). Dokumentacija turističkog smještaja, Kotor.
- Vresk, M. (2002). *Grad i urbanizacija*. Zagreb: Školska knjiga

Senta Jerković

DEMOGRAPHIC TRANSFORMATION OF KOTOR HISTORIC CORE FROM PRIMARY TO SECONDARY RESIDENCE

Summary

The stated hypothesis about transformation of Kotor historic core (KHC), or about structure of primary and secondary residence, as well as demographic transformation, is confirmed. This process, which drastically transformed residence structure of KHC, enhanced selected processes:

1. Development mechanics
2. Interrelationship of demographic and socio-geographic development
3. Probability of continuous change from primary to secondary residence

Selected processes are suggesting that impact of popularization of secondary residence was main factor of this urban change. In first phase of KHC transformation, during 1990-ies until first decade of 21 century, transformation of KHC from dominantly primary

residence to dominantly secondary residence structure is result of relatively positive social processes, characterized by transformation of ownership structure - a main impeller for this transformation. In this period a number of principal residences has been equalized with a number of holiday apartments. This category of holiday or weekend apartments has significantly affected socio-geographical restructuring in which dwelling function is equalized with secondary residence function. When it, eventually, came to restructuring of objects of secondary residence into apartments for tourist, interpretation of differentiation between apartments for tourists and secondary residence is confirmed. That's how KHC came to such transformation in which defining of secondary residence between tourism and itself is closely related, in which tourism is main actuator of socio-geographic restructuring of KHC. In long term, in this ongoing process, tourism is taking role as a main transformation factor for future development of KHC.